

УДК 57.06:595.7:502.73(477.62)

© 2014 р. В. М. ГРАММА, В. О. СІРЕНКО, Н. М. СІРЕНКО

ЗАПОВІДНИКИ ПІВНІЧНОГО ПРИАЗОВ'Я ЯК LOCUS CLASSICUS (РЕФУГІУМ) ВУЗЬКОЛОКАЛЬНИХ ЕНДЕМІВ ЧЛЕНИСТОНОГИХ

Грамма, В. М. Заповідники Північного Приазов'я як locus classicus (рефугіум) вузьколокальних ендемів членистоногих [Текст] / В. М. Грамма, В. О. Сіренко, Н. М. Сіренко // Вісті Харк. ентомол. т-ва. — 2014. — Т. XXII, вип. 1–2. — С. 20–28.

Авторами започатковано новий напрям моніторингової діяльності в царині заповідної справи по створенню бібліографічного реєстру locus classicus — комплексу вперше описаних нових для науки видів членистоногих на трьох заповідних об'єктах Північного Приазов'я: «Хомутовський степ» (52 види), «Кам'яні могили» (8 видів), регіональний природний парк «Меотида» (3 види). Застосування широкого арсеналу бібліографічної евристики дало змогу виявити в області зоологічної систематики видовий склад вузьколокальних ендемів locus classicus, який налічує 63 види і охоплює переважно представників класу Insecta — 56 видів (90 %), а також інших членистоногих — Collembola (2 види), Oribatei (3 види), кліщі Acariformes, Trombiculidae (2 види). В описі нових таксонів locus classicus взяли участь 25 авторів за 1950–2010 рр. Із них найрезультативнішими є фахівці Інституту зоології НАН України: Зерова М. Д. (описано нею 20 видів), Дьякончук Л. А. (10 видів), Кононова С. В. (10 видів). В біоценологічному відношенні досліджуваний масив як locus classicus членистоногих заповідників Північного Приазов'я уособлює функціональну модель гетеротрофів і охоплює взаємопов'язані блоки: консументи першого порядку (28 видів), консументи другого порядку (30 видів), редуценти (5 видів), що базуються на підмурках автотрофної (продуцентної) ланки степової екосистеми. Установлено, що locus classicus є величиною похідною і залежить від обсягу, повноти та тривалості інвентаризації багатьох систематичних груп тваринного світу на досліджуваній території. Свідченням цього є заповідник «Хомутовський степ» (описано 52 нових для науки види за 60 років).

Грамма, В. Н. Заповедники Северного Приазовья locus classicus (рефугиум) узколокальных эндемиков членистоногих [Текст] / В. Н. Грамма, В. А. Сиренко, Н. М. Сиренко // Изв. Харьк. энт. о-ва. — 2013. — Т. XXII, вып. 1–2. — С. 20–28.

Автори обосновали новое направление мониторинговой деятельности заповедного дела по созданию библиографического реестра locus classicus — комплекса впервые описанных, новых для науки членистоногих на трех заповедных объектах Северного Приазовья: «Хомутовская степь» (52 вида), «Каменные могилы» (8 видов), региональный природный парк «Меотида» (3 вида). Использование широкого арсенала библиографической эвристики дало возможность выявить в области зоологической систематики видовой состав узколокальных эндемиков locus classicus (63 вида), в том числе Insecta — 56 видов (90 %), а также других членистоногих: Collembola (2 вида), Oribatei (3 вида), клещи Acariformes, Trombiculidae (2 вида). В биоценологическом отношении locus classicus членистоногих на территории Северного Приазовья представляет собой функциональную модель гетеротрофов и состоит из трех взаимосвязанных между собой блоков: консументы первого порядка (28 видов), консументы второго порядка (30 видов) и редуценты (5 видов). В описании новых таксонов locus classicus данного региона приняли участие 25 авторов за 1950–2010 гг. Наиболее результативными являются специалисты Института зоологии НАН Украины, в частности: М. Д. Зерова (ею описаны 20 видов), Л. А. Дьякончук (10 видов), С. В. Кононова (10 видов). Авторы пришли к выводу, что locus classicus — величина произвольная и зависит от объема, полноты и длительности инвентаризации многих систематических групп животного мира на исследуемой территории. Свидетельство этого — заповедник «Хомутовская степь» (описано 52 новых для науки видов за 60 лет).

Gramma, V. N. Reserves of the North Azovside as a Locus Classicus (refuge) of narrow local endemics of Arthropoda [Text] / V. N. Gramma, V. O. Sirenko, N. M. Sirenko // The Kharkov Entomol. Soc. Gaz. — 2013. — Vol. XXII, is. 1–2. — P. 20–28.

The authors justified a new direction of monitoring activity of nature reserves to create bibliographic registry Locus Classicus — a complex firstly described as a new one to science of Arthropods on the reserved objects at Northern Azov "Khomutovskaya Step" (52 species), "Kamennie Mogily" (8 species), regional Nature Park "Meotida" (3 types). Using a large arsenal of bibliographic heuristics enabled to detect the narrow local endemic species composition locus classicus (63 species) in zoological systematics, including Insecta — 56 species (90%), and other arthropods: Collembola (2 types), Oribatei (3 species) mites Acariformes, Trombiculidae (2 species). Regarding biocenosis Locus classicus of arthropods at the territory of Northern Azov is a functional model of heterotrophs and consists of three interrelated parts: consumers of the first level (28 species), consumers of the second level (30 species) and decomposers (5 species). 25 Authors in the period from 1950 to 2010 took part at this description of new locus classicus taxons of this region. The most productive are the specialists of the Institute of Zoology, National Academy of Sciences of Ukraine, in particular: M. D. Zerova (described 20 species), L. A. Dyakonchuk (10 species), S. V. Kononova (10 species). The authors concluded the locus classicus to be an arbitrary value that depends on the amount, duration and completeness of the inventory for many taxonomic groups of animals. The evidence of this is the reserve "Khomutovskaya Step" (52 new species have been described for 60 years).

Аналіз фундаментального бібліографічного покажчика «Заповідник «Кам'яні могили» (1883–2012 рр.)» (Грамма, 2012) дозволив виявити рівень документального забезпечення окремих таксономічних груп членистоногих (комахи — 9 рядів; колемболи, кліщі) на території заповідника

Sirenko V. O. Kamennie Mogily

62 Centralna str., s. Nasarovka, Volodarskiy r-n,
Donetsk obl., 87596 UKRAINE,
e-mail: gornykm83@mail.ru

«Кам'яні могили» і вирішити принаймні два моніторингові завдання: 1) створити передумови з інвентаризації видового складу окремих вище названих систематичних груп тварин і 2) виявити та охарактеризувати комплекс видів, вперше описаних для науки не тільки в заповіднику «Кам'яні могили», а й на території заповідника «Хомутовський степ» та в регіональному парку «Меотида». Цей комплекс нових для науки видів охоплює так званий *locus classicus*^{*}, своєрідний резерват, рефугіум рідкісних вузьколокальних ендемів. До речі, це моніторингове дослідження було віддзеркалено в статті «Ендемічні членистоногі Українського степового природного заповідника НАН України та суміжних природних територій» (попереднє повідомлення) (Грамма, 2013). Незважаючи на цю публікацію, *locus classicus* членистоногих заповідників України залишається не дослідженим. Одночасно аргіогі засвідчено (Грамма, 2013, Сіренко, 2012), що число видового складу *locus classicus* тварин окремих заповідників є похідним і залежить в першу чергу від обсягу і повноти інвентаризації, проведеної в тому чи іншому заповіднику. Зокрема, за попередніми даними, на природоохоронних територіях Північного Приазов'я нами було виявлено 42 види комах, в тому числі, у заповіднику «Хомутовський степ» — 33 види, в заповіднику «Кам'яні могили» — 7 видів, у регіональному ландшафтному парку «Меотида» — 2 види (Грамма, 2013).

Домінування *locus classicus* членистоногих тварин у заповіднику «Хомутовський степ» пояснюється тим, що його територія довгий час була (з 60–х років минулого століття) і залишається науковим полігоном з інвентаризації багатьох систематичних груп тварин, що велися переважно ентомологами Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України (для прикладу назовемо: Зерова М. Д., Єрмоленко В. М., Логвиненко В. М., Осичнюк Г. З., Толканіц В. Г., Кононова С. В., Дякончук Л. А., Терезникова Є. М., Савченко Є. М., Пучков В. Г., Пучков П. В., Односум В. А., Котенко А. Г., Мелика Ж. Г., Гершензон З. С., Серегина Л. Я., Черней Л. С., Гуца Г. І.), а також спеціалістами зоологами наукових установ Російської Федерації (Мартинова Е. Ф., Потапов М., Гордеева Е. В., Тобиас В. И., Козлов М. А.).

Що стосується чисельності та ареалогічного поширення виявленого комплексу *locus classicus*, то більшість видів відноситься до категорії рідкісних видів. Їх умовно слід віднести до вузькоендемічних видів, хоча їх подальше вивчення свідчить, що деякі з них уже мають значно ширший ареал і зареєстровані вони в декількох заповідниках степової зони України (Зерова, 1978).

Ендемічність багатьох фітофагів *locus classicus* обумовлена тим, що вони трофічно прямо чи опосередковано пов'язані з рідкісними рослинами степових ценозів, тобто тих рослин, які збереглися на території заповідників. Це можна проілюструвати на прикладі їздця *Eurytoma crambeae* Zerova sp., який як насіннієд розвивається в насінні катрана татарського (*Crambe tataria* Sebeok). На катрані татарському була виявлена попелиця *Brevicorinae crambe* Vozhko і описана професором М. П. Божко в «Хомутовському степу» ще в 1950 році. Другий приклад, насіннієд *Bruchophagus oxytropidis* Zerova розвивається в насінні гострокільника волосистого (*Oxytropis pilosa*), який як і катран татарський є рідкісний і приурочений до степових заповідних територій. Це можна проілюструвати також на прикладі зоофага — евритоми залізнякавої (*Eurytoma phlomidis* Zerova), який паразитує на личинках горіхотворки *Endocaulonia bicolor*, що утворює гали на залізнику бульбистому (*Phlomis tuberosa*), на рослині, що пов'язана з цілиними не порушеними біоценозами.

Матеріали та методика досліджень. Враховуючи той факт, що основними специфічними ознаками документів біологічної систематики є таксони, які передають її зміст, нами було продовжено дослідження по виявленню документального масиву окремих *locus classicus* членистоногих заповідних територій. Був проведений глибокий ретроспективний пошук за допомогою так званих «номенклаторів», таксономічних показників, широко поширених за рубежем.

Основним джерелом інформації про нові таксони стали поточні та ретроспективні показники на сторінках журналів «Вестник зоологи» і «Энтомологическое обозрение». «Вестник зоологии» (1967–) розпочав регулярно щорічно друкувати в одному з номерів «Список названий новых (замещающих названий), опубликованных в «Вестнике зоологии» за год». Був також видрукуваний ретроспективний «Список названий новых таксонов...», описаних за 15 років видання журналу (1967–1982 pp.). Трохи раніше був видрукуваний також ретроспективний «Список новых таксонов и новых синонимов, опубликованных в журнале «Энтомологическое обозрение» за 1945–1967 гг.» / Сост. В. А. Рихтер // Энтотомол. обозрение. — 1968. — Т. 47, вып. 2. — С. 380–425.

Із новітніх джерел про нові таксони слід назвати «Каталоги типів комах, що зберігаються в колекції Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України» (Пучков, 2012; Зерова, 2006; Типы..., 2006).

Додатково було переглянуто de visu періодичні видання зоологічної тематики: «Вестник зоологии» (1967–), «Зоологический журнал» (1960–), «Энтомологическое обозрение» (1960–), фундаментальні

^{*}*locus classicus* — рефугіум, резерват описаних нових для науки видів на території заповідника.

монографії типу «Фауна України», «Фауна ССРСР», «Определители по фауне ССРСР», автори яких вели дослідження в заповідниках Північного Приазов'я.

Перегляд вищезазначених друкованих джерел дав можливість виявити основне ядро *locus classicus* членистоногих на досліджуваних територіях. При наявності декількох пунктів знахідок того чи іншого виду, пріоритет віддавався тим видам, які визначив сам автор (чи це голотип, чи паратип). Так *Tetramesa dispar* Zerova, 1965 була виведена М. Д. Зеровою із стебел ковили найкрасивішої (*Stipa pulcherrima*) (Паразитические перепончатокрылые, 1992). Угорський дослідник Й. Ердеш (Erdős, 1961) вивів цей вид із *Stipa capillata* і вважав його формою *Tetramesa aciculate* Schlect. var. *obesa*. М. Д. Зерова, вивчивши типи багатьох видів *Tetramesa*, виправила цю помилку і переконливо довела, що це самостійний вид під назвою *Tetramesa dispar*, назва якого пояснюється несхожістю самців і самок. А оскільки Й. Ердаш описав лише варієтет (навіть не підвид), то пріоритет у виділенні нового виду *T. dispar* належить М. Д. Зеровій (Зерова, 1976. С. 204–206). Це лише невеликий епізод копіткої, ювелірної роботи фахівців-систематиків комах.

До цього слід додати, що М. Д. Зерова із 184 видів родини Eurytomidae описала 40 нових для науки видів, в тому числі 12 із заповідника «Хомутовський степ» (Зерова, 1978). Інші 28 видів евритомід описано із заповідних територій лісостепової та степової зон України (Канівський заповідник, Чорноморський заповідник, Асканія-Нова, Провальський степ, Стрільцівський степ). А це свідчить про масштаби попередньої дослідницької роботи по виявленню та опису нових для науки видів.

Результати дослідження. Результати проведеного дослідження по виявленню *locus classicus* членистоногих знайшли віддзеркалення в таблиці 1: «Систематичний список ендемічних членистоногих тварин заповідників Північного Приазов'я», в якій матеріал згрупований по класах членистоногих, а в межах класу Insecta — по рядах і родинях з посиланням на джерело інформації публікацій в «Списку літератури» із зазначенням сторінок першоопису нового виду.

У приведеній таблиці «Систематичний список...» налічується 63 види, в тому числі, комах — 56 видів, колембол — 2 види, кліщів-орібатид — 3 види, паразитичних кліщів-тромбікулід — 2 види.

Із 63 видів 52 види зареєстровано в «Хомутовському степу» (у попередньому повідомленні — 33 види); 8 видів — у заповіднику «Кам'яні могили» і 3 види — в регіональному ландшафтному парку «Меотида». Один вид — горностаєву міль — зафіксовано одночасно на території заповідників: «Хомутовський степ» і «Кам'яні могили».

Що стосується систематичного складу комах, то домінують перетинчастокрилі (Hymenoptera): 49 видів або 87,5 %, за ними йдуть попелиці (Aphidinea) — 3 види. Цикадові (Cicadinea, Tettigometridae), клопи-спіпняки (Heteroptera, Miridae), мокреці (Diptera, Ceratopogonidae), горностаєві моли (Lepidoptera, Yponmeutidae) — кожна із названих родин представлена по 1 виду.

Систематичний аналіз домінантної групи комах — Hymenoptera такий: найчисленнішими є халькоїдні евритоміди + ториміди — 21 вид, друге місце посідають горіхотворки (Cynipoidea) — 12 видів, третє місце — яйцеїди: сцеліоніди і теленоміни — 10 видів. Бджолині, а також паразитичні їздці: браконіди та їхневмоніди представлені кожен двома видами.

Окрім комах із інших членистоногих виявлено 3 систематичні групи: 1) ногохвостики або колемболи (Collembola, Isotomidae) — 2 види; 2) панцирні кліщі орибатиди — представники двох родин — 3 види; 3) паразитичні кліщі-тромбікуліди — 2 види.

У створенні масиву *locus classicus* членистоногих заповідних територій Північного Приазов'я, що налічує 63 види, взяли участь 25 ентомологів і зоологів наукових установ колишнього Радянського Союзу. Ними описано 63 види комах та інших членистоногих. Основними лідерами систематичного дослідження є: М. Д. Зерова (описано нею 20 видів). Вдвічі менше описали: Л. А. Дякончук (10 видів), С. В. Кононова (10 видів), М. А. Козлов (9 видів), інші — 21 автор описали решту видів тварин — 19 видів.

Важливим чинником моніторингу заповідників є створення моделі трофоценотичної структури *locus classicus*, яка є теоретичною основою для подальшої інвентаризації степових ценозів з метою подальшої оптимізації заповідного режиму.

У трофоценотичному відношенні масив нових для науки членистоногих на території трьох заповідників («Хомутовського степу», «Кам'яних могил», «Меотида») охоплює три взаємозв'язані між собою трофічні блоки: 1) консументи 1-го порядку (фітофаги) — 28 видів; 2) консументи 2-го і вищих порядків (зоофаги) — 30 видів; 3) редуценти (споживачі мертвої органічної маси) — 5 видів.

До консументів 1-го порядку належать споживачі рослинної продукції: фітофаги (цикадові — 1 вид; попелиці — 3 види; клопи-спіпняки — 1 вид; горностаєві моли — 1 вид); нектаро- та пилокзбирачі (бджоли-андреніди) — 2 види; галоутворювачі: горіхотворки (12 видів), насіннеїди (*Systole*, *Bruchophagus*) — 2 види; рослинної форми їздців-евритомід із роду *Tetramesa* (5 видів); 2 рослинної форми види роду

Eurytoma (*E. asyneutae* Zerova, *E. crambae* Zerova). Всього описано 28 видів. Із них 2 — із заповідника «Кам'яні могили», решта 27 видів у заповіднику «Хомутовський степ» (табл. 1).

До консументів 2-го порядку належать зоофаги (паразитодні форми, включаючи також кровососів): їздці-евритоміди (12 видів), їздці-ториміди (1 вид), їздці-браконіди (2 види), їздці-іхневмоніди (2 види), їздці-яйцеїди (10 видів), мокреці-кровососи (1 вид) — 28 видів — представники із класу комах. Із паразитичних кліщів, що живуть на мишоподібних гризунах, описано 2 види. Із 30 видів зоофагів описано в «Хомутовському степу» 22 види, в «Кам'яних могилах» — 5 видів, в ландшафтно-природному парку «Меотида» — 3 види.

До редуцентної ланки належать 5 видів, із них 3 види кліщів-орібатид (в «Хомутовському степу») і 2 види колембол: *Isotomus stepposus* Potapov et Starostenko (із «Кам'яних могил») і *Pseudonurophorus octoculatus* Martynova (із «Хомутовського степу»).

Отже, вищеописані трофоценотичні групи locus classicus: консументи 1-го порядку (фітофаги), консументи 2-го і вищих порядків (зоофаги), а також редуценти утворюють гетеротрофну ланку степових ценозів, яка базується на підмурках автотрофної або продуцентної ланки рослинного світу, в центрі якого — зелена рослина. Використовуючи поживні речовини, воду, вуглекислий газ і енергію Сонця, вона створює і синтезує живу речовину. Кожний гетеротрофний організм може існувати за рахунок одного або декількох інших гетеротрофних чи автотрофних організмів. Але кожний автотрофний організм у своєму існуванні найтісніше залежить від наявності для нього певних умов мешкання, що дозволяє йому трансформувати сонячну енергію.

Дане повідомлення вінчає пошукова система: «Список літератури», який включає 53 бібліографічні записи, згрупованих по заповідних територіях («Хомутовський степ», «Кам'яні могили», «Меотида»). Цей список літературних джерел органічно поєднаний з «Систематичним списком ендемічних членистоногих заповідників Північного Приазов'я». В останньому (табл. 1) при характеристиці нового виду зазначено джерело інформації та сторінки першоопису видів (таксонів). Майже всі джерела інформації були переглянуті de visu [візуально].

Завершаючи короткий огляд трофоценотичної функціональної структури locus classicus заповідних територій Північного Приазов'я, варто зазначити, що проблема вивчення locus classicus має оригінальний піонерний характер. Вона є однією із нових майже недосліджених проблем в системі моніторингових завдань заповідної справи. Наявність описаних для науки видів на території того чи іншого заповідника свідчить про авторитетність і престижність проведених в заповіднику досліджень і може слугувати моральним стимулом для подальшої інвентаризації нових систематичних груп тваринного світу. Позитивне вирішення названої проблеми може бути реалізовано, на наш погляд, при застосуванні вищеописаного біоценологічного функціонального підходу, відзначаючи роль і значення нового виду в структурі степових заповідних ценозів.

Таблиця 1. Систематичний список ендемічних членистоногих заповідників Північного Приазов'я

№ з/п	Назва таксону	Джерело інформації
Homoptera, Cicadinea, Tettigometridae		
1	<i>Tettigometra stepposa</i> Logvinenko, 1975	Логвиненко, 1975: С. 259–260; Пучков, 2012: С. 91–92
Homoptera, Aphidinea, Aphididae		
2	<i>Brevicorinae (Bozhko) crambe</i> Bozhko 1950	Божко, 1950: С. 132
3	<i>Dactinotus (Megalosiphum) Phyteuma</i> Bozhko, 1950	Божко, 1950: С. 132–133
4	<i>Defratosiphon brevisiphon</i> Mamontova, 1968	Мамонтова-Солуха, 1968: С. 39–41
Heteroptera, Miridae		
5	<i>Orthotylus jurineae</i> P. Putskov, 1985	Пучков, 1985: С. 148; 29: 121
Hymenoptera, Apoidea, Andrenidae		
6	<i>Andrena asperula</i> Osytsnjuk, 1977	Осичнюк, 1977: С. 222
7	<i>Andrena stepposa</i> Osytsnjuk, 1977	Осичнюк, 1977: С. 247–248
Hymenoptera, Cynipoidea, Cynipidae		
8	<i>Aulacidea serratulae</i> Diakonchuk, 1984	Дьякончук, 1984: С. 130
9	<i>A. diakontschukae</i> Melika et Klymenko, 2005	Melika, 2005: С. 27; Melika, 2006: С. 97–99
10	<i>Aylax phaeopappuci</i> Diakonchuk, 1983	Дьякончук, 1983, Козлов, 1990
11	<i>Diastraphus hieracii</i> Melika et Klymenko, 2005	Melika, 2005: С. 26
12	<i>Isocolus centaureae</i> Diakonchuk, 1982	Дьякончук, 1982: С. 381
13	<i>Isocolus flavus</i> Diakonchuk, 1982	Дьякончук, 1982: С. 381
14	<i>Phanicis crassinervis</i> Diakonchuk, 1980	Дьякончук, 1980: С. 21–23
15	<i>Phanicis parvulus</i> Diakonchuk, 1980	Дьякончук, 1980: С. 23–25
16	<i>Phanicis varians</i> Diakonchuk, 1980	Дьякончук, 1980: С. 20–21
17	<i>Phanicis (Pseudophanicis) orientalis</i> Diakonchuk, 1981	Дьякончук, 1981a: С. 29
18	<i>Phanicis (Pseudophanicis) stepicola</i> Diakonchuk, 1981	Дьякончук, 1981a: С. 29–31

Продовження табл. 1

№ з/п	Назва таксону	Джерело інформації
19	<i>Parapantiella eugeniae</i> Diakonothuk, 1981	Дьякончук, 1981б: С. 1726–1728
Hymenoptera, Ichneumonidae, Metopiinae		
20	<i>Exochus argutus</i> Tolkanitz, 1993	Толканец, 1993: С. 98–99
21	<i>Netelia krishtali</i> Tolkanitz, 1971	Толканец, 1971: С. 1258
Hymenoptera, Braconidae		
22	<i>Eulazus azovicus</i> Tobias et Perepetchaenko, 1992	Тобиас, 1999: С. 28–30
23	<i>Iconella erdoesi</i> (Papp., 1973) Kotenko, comb. n., 2007	Котенко, 2007: С. 320
Hymenoptera, Chalcidoidea, Eurytomidae		
24	<i>Eurytoma asyneumae</i> Zerova, 1993	Зерова, 1993: С. 68–70 евритома азиневма
25	<i>Eurytoma campanulae</i> Zerova, 1978	Зерова, 1978: С. 349 евритома дзвоникова
26	<i>Eurytoma caninae</i> Lotf et Delvare, 2007	Сіренко, 2012: С. 35; див. Lotfalizadeh, 2007: С. 57
27	<i>Eurytoma cornuta</i> Zerova, 2010	Див. Зерова, 2010 С. 173–175. Зерова, 2006: С. 154
28	<i>Eurytoma crambeae</i> Zerova, 1978	Зерова, 1978: С. 364] евритома катранова
29	<i>Eurytoma dogandleri</i> Zerova, 2009	Зерова, 2009: С. 73–80; Зерова, 2006: С. 155
30	<i>Eurytoma elymi</i> Zerova, 1978	Зерова, 1978: С. 252–253 евритома колоснякова
31	<i>Eurytoma hybrida</i> Zerova, 1978	Зерова, 1978: С. 360] евритома гібридна
32	<i>Eurytoma petrosa</i> Zerova, 1994	Зерова, 1994: С. 120–125
33	<i>Eurytoma phlomidis</i> Zerova, 1978	Зерова, 1978: С. 359 евритома залізнякава
34	<i>Eurytoma punctatella</i> Zerova, 1978	Зерова, 1978: С. 360 евритома крапчаста
35	<i>Eurytoma stepposa</i> Zerova, 1980	Зерова, 1980: С. 55–58 евритома степова
36	<i>Eurytoma zlatae</i> Zerova et Klymenko, 2010	Зерова, 2010: С. 837–839; 30: С. 163 евритома Злати
37	<i>Bruchohagus oxytropidis</i> Zerova, 1978	Зерова, 1978: С. 360 брухофагус степовий
38	<i>Systole (Trichosystole) nikolskaye</i> Zerova, 1964	Зерова, 1978: С. 414; 13: С. 22–24 систоле Нікольської
39	<i>Tetramesa aneurolepidis</i> Zerova, 1965	Зерова, 1978: С. 182 тетрамеза гострицева
40	<i>Tetramesa dispar</i> Zerova, 1965	Зерова, 1976: С. 206; Зерова, 1978: С. 184 тетрамеза непарна
41	<i>Tetramesa elongata</i> Zerova, 1965	Зерова, 1978: С. 124 тетрамеза житнякава
42	<i>Tetramesa novalis</i> Zerova, 1978	Зерова, 1978: С. 160 тетрамеза степова
43	<i>Tetramesa robusta</i> Zerova, 1965	Зерова, 1965: С. 180 тетрамеза польова
Hymenoptera, Chalcidoidea, Torymidae		
44	<i>Idiomacromerus phlomidis</i> Zerova et Serjogina, 1999	Зерова, 1999: С. 60
Hymenoptera, Proctotrupoidea, Scelionidae, Scelioninae		
45	<i>Eremioscelio ukrainica</i> Kozlov et Kononova, 1992	Кононова, 1992: С. 131–133
46	<i>Gryon magnus</i> Kozlov et Kononova, 1990	Козлов, 1990; Кононова, 1992: С. 105, 125
47	<i>G. similis</i> Kozlov et Kononova, 1992	Кононова, 1992: С. 110, 111
48	<i>Latonius planus</i> Kononova, 1982	Кононова, 1982: С. 76–78
49	<i>Sparasion ghilavori</i> Kozlov et Kononova, 1990	Козлов, 1990; Кононова, 1992: С. 51, 53
50	<i>Sparasion glaucus</i> Kozlov et Kononova, 1990	Козлов, 1990; Кононова, 1992: С. 52, 62
51	<i>S. gracilicornis</i> Kozlov et Kononova, 1990	Козлов, 1990; Кононова, 1992: С. 52, 59
52	<i>Sparasion planus</i> Kozlov et Kononova, 1990	Козлов, 1990; Кононова, 1992: С. 52, 60
53	<i>Sparasion sublevitis</i> Kozlov et Kononova, 1990	Козлов, 1990; Кононова, 1992: С. 55, 65
54	<i>Telenomus longulatus</i> Kozlov et Kononova, 1992	Кононова, 1992: С. 203, 204
Diptera, Ceratopogonidae		
55	<i>Culicoides markevitschi</i> Shev., 1969 = <i>C. stepicola</i> Remm, 1968	Шевченко, 1969; Шевченко, 1977: С. 125, 145, див. № 807, 808 Грамма, 2012
Lepidoptera, Yponomeutidae		
56	<i>Yponomeuta rhamellus</i> Gerschenson, 1974 = <i>Y. padella</i> L., 1758	Гершензон, 1974: С. 64–65; див. № 7666 Грамма, 2012
Collembola, Isotomidae		
57	<i>Isotomurus stepposus</i> Potapov et Starostenko, 2002	Potapov, 2002: С. 331–333], див. також № 704а Грамма, 2012
58	<i>Pseudonurophorus octoculatus</i> Martynova, 1971	Мартынова, 1971: С. 1652–1653
Oribatei, Cosmochtoniidae		
59	<i>Cosmochthonius ponticus</i> Gordeeva, 1980	Гордеева, 1980: С. 844
60	<i>Phylozetes ositchnjukovi</i> Gordeeva, 1980	Гордеева, 1980: С. 847–848
Oribatei, Oppiidae		
61	<i>Quadroppia nasalis</i> Gordeeva, 1983	Гордеева, 1983: С. 1267–1270
Acariformis, Trombiculidae		
62	<i>Hoffmannia theodori</i> Hushcha, 1986	Гуца, 1986: С. 26
63	<i>Doloesia sklari</i> Hushcha, 1983	Гуца, 1983: С. 20–26

Висновки. 1. Застосування широкого арсеналу методів бібліографічної евристики в царині зоологічної систематики дало змогу виявити (вперше в Україні!) видовий склад вузьколокальних ендемів locus classicus* членистоногих на території заповідників Північного Приазов'я, що налічує нині 63 види («Хомутовський степ» — 52; «Кам'яні могили» — 8, «Меотида» — 3 види) і охоплює представників

класу комахи (56 видів), ногохвостки або колемболи (2 види), панцирні кліщі-орібатида (3 види), паразитичні кліщі-тромбікуліди (2 види).

2. В трофоценозичному відношенні *locus classicus* членистоногих на заповідних територіях охоплює три взаємопов'язані між собою трофічні блоки: 1) консументи 1-го порядку (фітофаги) — 28 видів, 2) консументи 2-го порядку (зоофаги) — 30 видів, 3) редуценти — 5 видів, які в сукупності утворюють гетеротрофну ланку степових ценозів, яка базується на підмурках автотрофної або продуцентної ланки степових екосистем, за рахунок якої функціонують гетеротрофи.

3. Наявність на заповідних територіях *locus classicus* тварин демонструє авторитетність і престижність проведених досліджень з інвентаризації тваринного світу і належить нині до першочергових завдань моніторингу в області заповідної справи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Грамма, В. М. Заповідник «Кам'яні могили»: бібліогр. покаж. літ-ри (1833–2012 рр.) / Відділ. УСПЗ НАН України «Кам'яні могили» [Текст] / В. М. Грамма, В. О. Сіренко. — Полтава: Дивосвіт, 2012. — 140 с.
- Грамма, В. М. Ендемічні членистоногі Українського степового заповідника НАН України та суміжних природних територій [Текст] / В. М. Грамма, В. О. Сіренко, Н. М. Сіренко // Рациональне використання та збереження природних ресурсів: Біологічні ресурси: Матеріали наук. конф. Донецьк, 30–31 жовтня 2013 р. — Донецьк: Ноулідж. Донец. відділення, 2013. — С. 5–12. — Бібліогр.: 22 назв.
- Заповідник «Хомутовський степ»**
- Божко, М. П. К фауне тлей Провальської степи М [Текст] / М. П. Божко // Учен. Запов. ХГУ — 1950. — Т. 33: Тр. НИИ биологии. — Т. 14/15. — С. 125–134. — Библиогр.: 5 назв. Описано 2 новых вида в заповіднику «Хомутовський степ».
- Дьякончук, Л. А. Новые виды орехотворок рода *Phanicis* Förster (Hymenoptera, Cynipoidea) из стеблей *Centaurea* М [Текст] / Л. А. Дьякончук // Вестн. зоологии. — 1980. — № 6. — С. 20–25.
- Дьякончук, Л. А. *Pseudophanicis diakontshuk* subgen. n. — новый подрод рода *Phanicis* Förster (Hymenoptera, Cynipoidea) с описанием новых видов [Текст] / Л. А. Дьякончук // Вестн. зоологии. — 1981. — № 3. — С. 26–31.
- Дьякончук, Л. А. Новый род и вид орехотворок (Hymenoptera, Cynipoidea) из степной зоны Украины [Текст] / Л. А. Дьякончук // Зоол. журн. — 1981. — Т. 60, вып. 11. — С. 1726–1728.
- Дьякончук, Л. А. Новые виды орехотворок рода *Isocolus* Förster (Hymenoptera, Cynipidae) [Текст] / Л. А. Дьякончук // Энтотол. обозрение. — 1982. — Т. 61, вып. 2. — С. 381–391.
- Дьякончук, Л. А. Новые виды орехотворок рода *Aylax* (Hymenoptera, Cynipidae) европейской части СССР [Текст] / Л. А. Дьякончук // Вестн. зоологии. — 1983. — № 4. — С. 16–23.
- Дьякончук, Л. А. Новые виды орехотворок рода *Aulacideia* Ashmead (Hymenoptera, Cynipidae) с Украины [Текст] / Л. А. Дьякончук // Таксономия и зоогеография насекомых: Сб. науч. тр. / Ин-т зоологи АН УССР. — К.: Наук. думка, 1984. — С. 71–79.
- Дьякончук, Л. А. Новые виды орехотворок (Hymenoptera, Cynipidae) из Грузинской ССР [Текст] / Л. А. Дьякончук // Вестн. зоологии. — 1984. — № 3. — С. 74–78.
- Зерова, М. Д. О видах рода *Tetramesa* Walk. (Hymenoptera, Eurytomidae), поражающие злаки *Stipa*, *Bromus*, *Zerna* в Украинской ССР [Текст] / М. Д. Зерова // Энтотол. обозрение. — 1965. — Т. 64, № 3. — С. 632–648.
- Зерова, М. Д. Хальциды. Сем. Eurytomidae. Подсем. Rileyinae и Harmolitinae [Текст] / М. Д. Зерова / ЗИН АН СССР. — Л.: Наука. Ленингр. отд., 1976. — 231 с. — (Фауна СССР: Перепончатокрылые; Т. 7, вып. 6) — Библиогр.: С. 68–73. С. 204–205: *Tetramesa dispar* Zerova, 1965.
- Зерова, М. Д. Новые виды рода Систоле – *Systole* Walk. (Hymenoptera, Eurytomidae) из семян шалфеев (*Salvia* spp.) [Текст] / М. Д. Зерова // Вестн. зоологии. — 1968. — № 4. — С. 22–26. С. 22–24: *Systole nikolskaye* Zerova sp. из зап. а «Хомутовская степь».
- Зерова, М. Д. Фауна України. Т. 11: Паразитичні перетинчастокрилі. Вип. 9: Хальциди — евритоміди [Текст] / М. Д. Зерова / Ін-т зоології АН УРСР. — К.: Наук. думка, 1978. — 456 с. — Бібліогр.: С. 443–451.
- Зерова, М. Д. Неизвестная ранее группа растительноядных хальцид семейства Eurytomidae (Hymenoptera, Chalcidoidea) [Текст] / М. Д. Зерова // Зоол. журн. — 1993. — Т. 72, вып. 1. — С. 68–74. С. 68–70: *Eurytoma asyneumae* Zerova sp. n в «Хомутов. степу» на дзвоникових.
- Зерова, М. Д., Насекомые — галлообразователи культурных и дикорастущих растений европейской части СССР: Перепончатокрылые [Текст] / М. Д. Зерова, Л. А. Дьякончук, В. М. Ермоленко / Ин-т зоологии им. И. И. Шмальгаузена АН УССР. — К.: Наук. думка, 1998. — 160 с. Библиогр. С. 145–148. Орехотворки (Cynipidae, Cynipinae) — С. 90–132. Хальциды (Chalcidoidea) — С. 87–90.
- Зерова, М. Д. Хальцидоидные наездники (Hymenoptera, Chalcidoidea) — Торимиды (Torymidae), трибы Podagrionini [Текст] / Monodontomerini фауны Украины / М. Д. Зерова, Л. Я. Серегина. — К., 1999. — 130 с. — (Вестн. зоологии, 1999; отд. вып. 13). — Библиогр.: С. 84–85 (біля 100 назв).
- Козлов, М. А. Сцелионины фауны СССР (Hymenoptera, Scelionidae, Scelioninae) [Текст] / М. А. Козлов, С. В. Кононова / ЗИН АН СССР. — Л.: Наука, Ленингр. отд., 1990. — 334 с. — (Определители по фауне СССР; Вып. 161). — Библиогр.: С. 324–333.
- Кононова, С. В. Фауна Украины. Т. 11: Паразитические перепончатокрылые: Вып. 10: Прокототрупоидные наездники-сцелиониды подсем. сцелионины и теленомины [Текст] / С. В. Кононова / Ин-т зоологии АН УССР. — К.: Наук. думка, 1992. — 255 с. Библиогр. С. 241–248.
- Логвиненко В. М. Фауна України. Т. 20, вип. 2: Фулгоровіди цикадові (Fulgoroidea) [Текст] / В. М. Логвиненко / Ін-т зоології АН УРСР. — К.: Наук. думка, 1975. — 288 с.
- Мамонтова-Солуха, В. А. Новые виды тлей (Homoptera, Aphidinea) из степей Украины [Текст] / Мамонтова-Солуха В. А. // Вестн. зоологии. — 1968. — № 2. — С. 33–45.
- Осичнюк, Г. З. Фауна України. Т. 12: Бджолині-андреніди [Текст] / Г. З. Осичнюк / Ін-т зоології АН УРСР. — К.: Наук. думка, 1977. — 328 с. — Бібліогр.: С. 312–318 (біля 330 назв).

- Сіренко, В. О.** Матеріали до історії заповідної справи в Україні та створення і функціонування заповідника «Кам'яні могили» зокрема [Текст] / В. О. Сіренко, В. М. Грамма, О. О. Шакула // Кам'яні могили — минуле та сучасність: Матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 85-річному ювілею відділення УСПЗ НАН України «Кам'яні могили» — Донецьк: Ноулідж, 2012. — Вып. 2. Ч. 1. — С. 8–51. — Бібліогр.: 95 назв.
- Зерова, М. Д.** Новый вид рода *Eurytoma* Illiger (Hymenoptera, Chalcidoidea, Eurytomidae) из степной зоны СССР [Текст] / М. Д. Зерова // Вестн. зоологии. — 1980. — № 2. — С. 55–58. Описано *Eurytoma stepposa* Zerova 1980 із запов. «Хомутовський степ».
- Melika, G.** New species of Aulacinea from Ukraine [Text] / G. Melika, S. Klymenko // Вестн. зоологии. — 2005. — Т. 39, вып. 2. — С. 23–30.
- Melika, G.** Gall wasps of Ukraine [Горіхотворки України: Cyhripidae] [Text] / G. Melika. — К.: Westnik zoologii, 2006. — Supp. 21. — Vol. 1. — P. 1–300; Vol. 2. — P. 301–644. — Bibliogr.: P. 580–625 (900 title). См. также №№ 786 в, 786 г [1].
- Зерова, М. Д.** Палеарктические виды *Eurytoma*, близкие к *Eurytoma strigifrons* (Hymenoptera, Eurytomidae) [Текст] / М. Д. Зерова, Л. Я. Серегина, С. И. Клименко // Зоол. журн. — 2010. — Т. 89, вып. 7. — С. 834–849.
- Пучков, П. В.** *Platycranus jurineae* sp. n. — представитель рода нового для фауны СССР (Heteroptera, Miridae) / П. В. Пучков [Текст] // Зоол. журн. — 1985. — Т. 64, вып. 1. — С. 148–150.
- Пучков, П. В.** Типы полужесткокрылых (Heteroptera), червецов, щитовок (Coccodea) и цикадовых (Auchenorrhyncha), хранящихся в Институте зоологии им. И. И. Шмальгаузена НАН Украины [Текст] / П. В. Пучков, А. В. Пучков // Вестн. зоологии. — 2012. — Отд. вып. 26. — С. 3–150. — Библиогр.: С. 147–150 (біля 100 назв). С. 91–92: *Tettigometra stepposa* Logvinenko (Tettigometridae). См. также № 20. С. 259–260. [Сборы проф. С. И. Медведева в запов. «Хомутовская степь»]. С. 121: *Orthoilya jurineae* P. Putschkov (Miridae). — Хомутов. степь; сборы В. Г. Пучкова [См. № 28].
- Зерова, М. Д.** Типы хальцидоидных наездников (Hymenoptera, Chalcidoidea), описанные сотрудниками Института зоологии им. И. И. Шмальгаузена после 2006 г. [Текст] / М. Д. Зерова, Л. Я. Серегина, С. И. Клименко, И. Т. Стеценко // Там же. — С. 151–167. — Библиогр.: С. 166–167 (26 назв.). С. 154: *Eurytoma cornuta* Zerova, 2010 (запов. «Каменные могилы»); С. 155: *Eurytoma dogandleri* Zerova, 2009 (С. 74–79); С. 175 (запов. «Каменные могилы»); С. 163: *Eurytoma zlatae* Zerova et Klymenko, 2010 (запов. «Хомутовская степь»).
- Типы хальцидоидных, цинипоидных наездников (Hymenoptera, Arocrita), хранящиеся в коллекции Института зоологии им. И. И. Шмальгаузена НАН Украины [Текст] / М. Д. Зерова, В. И. Толканец, А. Г. Котенко, Л. Я. Серегина, Л. А. Дьякончук, Ж. Г. Мелика, А. В. Гумовский, В. Н. Фурсов, С. А. Симутник, Н. Б. Нарольский, И. Т. Стеценко. — К., 2006. — 136 с. — (Вест. Зоолог.; Отд. вып. 20).**
- Гершензон, З. С.** Фауна Украины. Т. 15: Молі горностаєві; Вып. 6: Іпномеветиди. Аргіпестейди (Yponomeutidae, Argypesteidae) [Текст] / З. С. Гершензон / Ін-т зоології АН УРСР. — К.: Наук. думка, 1974. — 132 с. — Бібліогр.: С. 120–126. С. 64–65: *Iponomeuta rhannellus* Gerschenson sp. n.: голотип (запов. «Хомутовський степ», паратип (запов. «Кам'яні могили»)).
- Толканец, В. И.** Новые палеарктические виды наездников рода *Exochus* (Hymenoptera, Ichneumonidae, Metopiinae) [Текст] / В. И. Толканец // Зоол. журн. — 1993. — Т. 72, вып. 3. — С. 92–105. — Библиогр.: 4 назв. С. 98–99: Опис *Exochus argutus* Tolkanitz sp. n. (запов. «Хомутовская степь»).
- Толканец, В. И.** Два новых вида *Netelia* (Hymenoptera, Ichneumonidae) [Текст] / В. И. Толканец // Зоол. журн. — 1971. — Т. 50, вып. 8. — С. 1257–1259. — Опис *Netelia krishtali* Tolkanitz sp. n.; голотип (Стрільцівський степ). Паратип (Хомутовський степ).
- Котенко, А. Г.** Обзор видов рода *Iconella* (Hymenoptera, Braconidae, Microgastrinae) фауны Палеарктики: Виды без срединного продольного валика на проподоуме [Текст] / А. Г. Котенко // Вест. зоологии. — 2007. — Т. 41, вып. 4. — С. 315–325. — Библиогр.: 33 назв. Опис *Iconella erdoesi* (Papp, 1973) Kotenko comb. nova (запов. «Хомутовская степь»).
- Гордеева, Е. В.** Панцирные клещи семейства Cosmochthoniidae (Oribatei) [Текст] / Е. В. Гордеева // Зоол. журн. — 1980. — Т. 59, вып. 6. — С. 838–850. — Библиогр.: 20 назв. С. 844: Описано *Cosmochthonius ponticus* Gordeeva sp. n. (голотип и паратипы из запов. «Хомутовская степь»). С. 848: Описано *Phylozetes osichnjukovi* Gordeeva sp. n. (голотип из запов. «Хомутовская степь»). Вид назван в честь ботаника В. В. Осичнюка, научн. сотр. Ин-та ботаники АН УССР.
- Гордеева, Е. В.** Панцирные клещи рода *Quadroppia* (Oribatei, Oribidae) из разных районов Советского Союза [Текст] / Е. В. Гордеева // Зоол. журн. — 1983. — Т. 62, вып. 8. — С. 1267–1270. — Библиогр.: 5 назв. *Quadroppia nasalis* Gordeeva sp. n. из запов. «Хомутовская степь».
- Гуца, Г. И.** Новый вид рода *Hoffmannia* (Acariformis, Trombiculidae) с Украины [Текст] / Г. И. Гуца // Вестн. зоологии. — 1986. — № 5. — С. 26–32. — Библиогр.: 10 назв. С. 26: Опис *Hoffmannia theodori* Hushcha sp. n. из запов. «Хомутовская степь» на *Cricetus migratorius* (коллекция В. Е. Скляра).
- Гуца, Г. И.** Новый вид рода *Doloisia* (Acariformes, Trombiculidae) с Украины [Текст] / Г. И. Гуца // Вестн. зоологии. — 1983. — Вып. 2. — С. 20–26. — Библиогр.: 9 назв. Опис *Doloisia sklari* Hushcha sp. n. из запов. «Хомутовская степь» на лесной мыши (*Apodemus sylvaticus*).
- Мартынова, Е. Ф.** Ногохвостки семейства Isotomidae (Colembola) в фауне СССР. Подсемейство Anurophorina [Текст] / Е. Ф. Мартынова // Зоол. журн. — 1971. — Т. 50, вып. 1. — С. 1639–1657. — Библиогр.: 10 назв. С. 1652–1653: Описано *Pseudonurophorus octoculatus* Martynova sp. n. из запов. «Хомутовская степь».

II. Заповідник «Кам'яні могили»

- Potapov, M.** Taxonomical notes of the species of the genus *Isotomurus* (Colembola, Isotomidae) with the «bauteatus» — like colouration [Text] / M. Potapov, E. Starostenko // Rus. Entomol. journal. — 2002. — V. 11, № 4. — P. 331–333. Описано новий для науки вид *Isotomurus stepposus* sp. n. Potapov et Starostenko, характерний для відкритих ландшафтів заповідника «Кам'яні могили». См. також № 704 а [№ 1].
- Мелика Ж. Г.** Новые виды орехотворок-айлацин (Hymenoptera, Cynipidae, Aulacini) из Украины [Текст] / Ж. Г. Мелика, С. И. Клименко // Вестн. зоологии. — 2005. — Т. 39, № 2. — С. 23–30.
- Melika, G.** Gall wasps of Ukraine [Text] / G. Melika. — К., 2006. — 300 p. — (Vestnik zoologii. Supp. № 21; V. 1).
- Lotfalizadeh, H. A.** *Eurytoma caninae* sp. n. (Hymenoptera, Eurytomidae) a common species previously overlooked with *E. rosae* [Text] / H. A. Lotfalizadeh, G. Delvare, J.-V. Rasplus // Zootaxa. — 2007. — 1640. — P. 55–58. См. № 793 [№ 1].
- Зерова, М. Д.** A review of *Eurytoma pistacial* species group [Текст] / М. Д. Зерова, Л. Я. Серегина // Вестн. зоологии. — 2009. — Т. 43, вып. 1. — С. 73–80. — Библиогр.: 9 назв. Із «Кам'яних могил» описано *Eurytoma dogandleri* Zerova sp. n.
- Зерова, М. Д.** Новые виды рода *Eurytoma* (Hymenoptera, Eurytomidae) из Украины и Израйля [Текст] / М. Д. Зерова, Л. Я. Серегина // Вестн. зоологии. — 2010. — Т. 14, № 2. — С. 173–175. Із «Кам'яних могил» описано *Eurytoma cornuta* Zerova sp. n. См. № 796 [№ 1].

- Зерова, М. Д.** Новые виды хальцид из семейств Eurytomidae и Torymidae (Hymenoptera, Chalcidoidea) / [Текст] М. Д. Зерова, Л. Я. Серегина // Зоол. журн. — 1994. — Т. 73, вып. 5. — С. 120–125. — Библиогр.: 2 назв. Описано *Eurytoma petrosa* Zerova sp. n. из запов. «Каменные могилы» из галов *Diastrophus mayri* Rheinsh на лапчатке.
- Шевченко, А. К.** Новый и малоизвестный вид мокрецов (Diptera, Ceratopogonidae) с Украины [Текст] / А. К. Шевченко // Вестн. зоологии. — 1969. — № 3. — С. 47–52. — Библиогр.: 12 назв. 3 территории «Кам'яних могил» описано *Culicoides markevitshi* Schev. sp. n.
- Шевченко, Г. К.** Фауна України. Т. 13, вип. 1: Кровосисні мокреці (Ceratopogonidae) [Текст] / Г. К. Шевченко / Ін-т зоології АН УРСР. — К.: Наук. думка, 1977. — 254 с. — Бібліогр.: С. 230–249. С. 125, 145. *Culicoides markevitshi* Shev. віднесено в синоніми до *Culicoides stepicola* Remm.
- Гершензон, З. С.** Фауна України. Див. № 32 [нинішнього списку] *Yponomeuta rhamnellus* Gerschenson зведений у синонім: *Yponomeuta padella* (L., 1758).

III. Регіональний ландшафтний парк «Меотида»

- Кононова, С. В.** Новый род и вид яйцеда (Hymenoptera, Scelionidae) с юга УССР [Текст] / С. В. Кононова // Вестн. зоологии. — 1982. — № 3. — С. 76–78. Описано род *Latoniuss*, gen n. Kononova + *Latoniuss planus* Kononova sp. n. із коси Обіточної.
- Тобиас, В. И.** Новые виды браконид (Hymenoptera, Braconidae) с юго-востока Украины [Текст] / В. И. Тобиас, В. Л. Перепеченко // Вестн. зоологии. — 1999. — № 5. — С. 28–32. С. 28–30: *Eulazus azovicus* Tobias et Perepetchaenko sp. n. из окрестностей пос. Седово Новоазовского р-на.
- Зерова, М. Д.** Фауна України. Т. 11: Паразитичні перетинчастокрилі. Вип. 9: Хальциди–евритоміди [Текст] / М. Д. Зерова / Ін-т зоології АН УРСР. — К.: Наук. думка, 1978. — С. 252–253: Опис *Eurytoma elymi* Zerova sp. (евритома Колоснякова) із Новоазовська — паразита *Tetramesa brischkei*, що розвивається в стеблах колосняка.

Кам'яні могили — відділення Українського степового природного заповідника НАН України

Надійшла 01.10.2014